
THE ACTIVITY OF REGIONAL POPULATION: PRINCIPLES OF FORMATION AND STRUCTURE

¹Yaroslav OLIYNYK, ²Tetiana NICH, ³Gennadiy GOLUB

^{1,2}Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

³Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine

^{1,2}geography@univ.kiev.ua

Abstract: The article describes and reveals the essence of regional life activities and lifestyle. The authors have identified spatio-temporal approaches to the study of life activities and defined its blocks. Regional life activities are presented as a complete functional system. Analysis presented deals with the economic, social, moral, psychological and intellectual states of the population. Also, the systems of regional life activities were classified and the principles of life activities formation were formulated in the article.

Key words: life activities, territorial structure of the population, the principles of formation

UDC: 911.3

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ: ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ І СТРУКТУРА

¹Ярослав ОЛІЙНИК, ²Тетяна НИЧ, ³Геннадій ГОЛУБ

^{1,2}Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

³Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна

^{1,2}geography@univ.kiev.ua

Анотація: Розкрита сутність життєдіяльності населення регіону. Охарактеризовано спосіб життя. Виявлені просторово-часові підходи до вивчення життєдіяльності населення. Висвітлено блоки життєдіяльності населення. Життєдіяльність населення регіону представлена як цілісна функціональна система. Проаналізовано економічний, соціальний, морально-психологічний та інтелектуальний стан населення. Встановлено типи системи життєдіяльності населення. Сформульовані принципи формування життєдіяльності населення.

Ключові слова: життєдіяльність населення, територіальні структури життєдіяльності населення, принципи формування

УДК: 911.3

Постановка проблеми. В останні роки увага географів все більше зміщується до тих соціальних явищ, які в новій системі цінностей набувають значної уваги, але поки що недостатньо висвітлені у науковій літературі. Це соціальна й економічна нерівність, військові конфлікти, політична й адміністративна влада, добробут (якість життя), економічна недорозвиненість, залежність, злочинність, спорт тощо. Все це підтверджує ту тенденцію в суспільній географії, що складається впродовж останніх десятиріч і суть якої полягає у тому, що центральним об'єктом дослідження постає людина разом із її

різноманітними взаємовідносинами з суспільством і природою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істотний внесок у розв'язання проблем пов'язаних із просторовими та соціально-економічними аспектами життя людини, зробили М. Т. Агафонов, О. І. Алексєєв, А. Б. Альохін, А. О. Анохін, Г. В. Балабанов, Є. Ф. Вальчук, А. П. Голіков, І. В. Гукалова, О. А. Долінін, А. І. Доценко, Ф. Д. Заставний, В. В. Загородній, С. І. Іщук, Р. М. Кабо, П. С. Коваленко, Г. М. Лаппо, О. В. Машкова, Я. Б. Олійник, М. М. Паламарчук, М. Д. Пістун, Ю. І. Пітюренко, А. С. Пузанов, Л. Г. Руденко, А. В. Степаненко, О. У. Хомра, М. І. Фашевський,

О. І. Шаблій та інші. Варто відзначити, що в суспільно-географічних дослідженнях, суспільному розвитку, як цілісному процесу приділялась незначна увага. Зокрема, питання територіальної організації населення регіону висвітлене недостатньо та потребує поглибленого дослідження.

Метою статті є розкриття особливостей формування життєдіяльності населення регіону, принципів його розвитку та структури.

Виклад основного матеріалу. Дослідження всієї різноманітності відносин між людиною, суспільством і природою саме і формує зміст такої важливої, на наш погляд, категорії суспільної географії як життєдіяльність населення. Даному поняттю ще не приділено належної уваги у науковій літературі, але разом із тим слід зазначити, що спроби його обґрунтування у географії вже були й раніше. Вперше необхідність для соціальної географії вивчати спосіб життя у всьому комплексі запропонував Р. М. Кабо [10]. Свого часу його виступи, а також доповідь на з'їзді географічного товариства СРСР (1947 р.) піддалися критиці. Частково це пояснювалося загальним «лівацьким» переконанням того часу проти уваги щодо населення як об'єкта економіко-географічного дослідження, а частково тим, що трактування способу життя за Р. М. Кабо меншою мірою, ніж потрібно було б, відображало найважливіші економічні аспекти цього поняття, і замінялися (в перших, ранніх його працях) деякими неістотними рисами етнографії, особливостями одягу та ін.

Пізніше, в міру успіхів з розвитком географії населення, в поле зору дослідників все частіше проникають окремі аспекти способу життя населення. На перше місце слід, напевне, поставити риси, що пов'язані з формами розселення. При цьому не можна не згадати успішну співпрацю щодо вирішення цієї проблеми географів із містобудівниками й архітекторами, яких, як відзначають, К. С. Лейкіна [11] та О. В. Машкова, завжди цікавлять первинні «клітини буття» того чи іншого населеного пункту (або цілої системи населених пунктів) у ході всього циклу життєдіяльності людей, що їх населяють. Другий напрямок досліджень, що також активно розкривав одну із сторін географії життя людини – вивчення міжрайонних відмінностей у задоволенні потреб населення в житлі, дитячих закладах та ін., а також диференціація заробітної плати (власне, цей напрямок широко застосовувався при поясненні причин та напрямків міграційних потоків). По суті, при цьому спосіб життя вивчався з точки зору його рівня. Можна також назвати цілий ряд робіт, що розкривали природні умови заселеної населенням території, можливості рекреації заселених територій та інші аспекти. Саме у відповідності до певних параметрів способу життя склалися всі сучасні оціночні напрямки у сучасній соціальній географії, в тому числі і географічна інтерпретація у об'єктивних оцінок території, а також географія сфери обслуговування, яка розкрила цілий ряд важливих аспектів географічного уявлення про спосіб життя людини. Щодо комплексного розуміння поняття способу життя, то тут слід відзначити цілий

ряд вчених, які найближче підійшли до висвітлення цього питання: Н. Т. Агафонов [1], А. А. Долинін [10], Г. М. Федоров [21] та інші.

Не обминули цього цікавого напрямку дослідження і зарубіжні географічні школи, хоч жодна з них і не проголошує своєю метою вивчення життєдіяльності населення. Американська географія значною мірою знаходиться під впливом біхевіористичних концепцій, і її трактування організації життя населення проводиться через вивчення поведінки людей під впливом внутрішніх збуджень [27]. При цьому недостатньо враховуються умови побуту та вплив природних та інших факторів. З іншого боку, американські географи трактують лише економічне вирішення (через вибір місця, здійснення тієї чи іншої покупки) проблеми, але не розглядають життєдіяльність населення в комплексному розумінні, залишаючи дане поняття для вивчення соціологам (особливо так званої чикагської школи) [25; 26]. Німецька антропогеографія (як і її сучасні наступники) також не ставить вивчення організації життя населення як особливу географічну проблему. Навіть у найбільш вдумливих представників даної школи детальні дослідження конкретних міст торкалися лише окремих аспектів способу життя.

Особливе місце у вирішенні даної проблеми займає французька школа «географії людини». Праці її представників найбільшою мірою наближаються до завдань географічного дослідження життєдіяльності людини, але з методологічного боку спостерігаються розбіжності, оскільки доробки французьких дослідників спрямовані на вивчення результатів взаємодії природним середовищем і населенням [23; 24; 25]. Спосіб життя – поняття, що використовується в соціальних науках для характеристики умов і особливостей повсякденного життя людей, у ньому фокусуються різні соціальні процеси, явища, що досліджуються географією. На нашу думку, в економічній та соціальній географії для більш повної і комплексної характеристики життя людини як індивіда чи певної ТСЛ разом з усіма її взаємозв'язками з суспільством і природою буде доцільніше використати і піддати детальному аналізу таку категорію як життєдіяльність [2].

Насамперед необхідно розмежувати ці поняття і вияснити їх суть. Спосіб життя, відзначає М. І. Фащевський [18] – це система типових для даної територіальної спільності людей процесів життєдіяльності: характер праці, побуту, режим відтворення, соціальна поведінка та інші. Вони визначаються конкретною системою відносин, що розвиваються в даній ситуації. Поняття життєдіяльності, на наш погляд, значно ширше і включає в себе усю різноманітність життєвих функцій у певних природно-географічних і соціально-економічних умовах, а також усю сукупність спільних відносин. Головною особливістю цього поняття, що виражає його сутність, є внутрішня цілісність суспільних відносин, що входять до нього.

Просторово-часовий підхід до вивчення життєдіяльності у географічній науці запропонував Г. А. Гольц [6], який спробував на основі аналізу

транспорту і розселення дати характеристику певній територіальній спільності людей. На його думку, розгляд розселення, наприклад, із боку виробництва, соціуму, демографії, культури, екології також обов'язково веде до вивчення територіальних взаємозв'язків у названих сферах, що в свою чергу неможливо без участі транспорту. Звідси дослідження в руслі «транспорт-розселення» не відкидає інших можливих аспектів вивчення цієї проблеми, а ніби умовно знімає з неї найбільш загальний шар, пов'язаний із формуванням територіальних структур життєдіяльності. Такої ж думки дотримується І. В. Гукалова [8], яка розглядаючи територіальну організацію суспільства, зосереджує свою увагу головним чином на просторовому циклі життєдіяльності – добових, тижневих і річних поїздках, тобто переміщенні населення за певний період часу. Ці цикли дійсно включають широке коло соціальних зв'язків особистості або певної територіальної спільності людей, але відображають лише один аспект життєдіяльності населення, а саме – просторові переміщення з метою задоволення соціальних потреб. Дещо ширше уявляє собі життєдіяльність А. А. Анохін [8]. Він, на думку М. І. Фащевського [20], ближче за інших вчених підійшов до розуміння повноти соціальних процесів і включив у життєдіяльність демографічні, соціально-інфраструктурні та інші процеси.

Дуже цікавою, з нашої точки зору, є економічна теорія життєдіяльності, запропонована А. Б. Альохініним [3]. Автор подає дослідження закономірностей поведінки і відносин людей в різних соціально-економічних умовах. Вчений вказує на неоднорідність населення і його реакції на економічні зміни у суспільстві, а також на тісний зв'язок економічних та інших підходів до життєдіяльності населення. Він відзначає, що об'єктом життєдіяльності є неоднорідна сукупність людей, яка характеризується однотипними ознаками і демонструє схожу поведінку в деякому наперед заданому просторі параметрів.

Інший підхід до вивчення життєдіяльності використовують такі автори як І. О. Горленко [7], Л. Г. Руденко [16] у своїй праці «Проблеми комплексного розвитку території». При визначенні поняття соціального ландшафту вони виділяють сім основних блоків життєдіяльності людини: демографічний, медико-екологічний, споживчий, соціально-стресовий, політичний, етнокультурний, криміногенний. Найбільшу увагу ці автори звертають на екологічні сторони життєдіяльності і відзначають, що рівень комфорту умов життєдіяльності населення багато в чому залежить від екологічного комфорту, в якому виділяють дві сторони: природну (забруднення середовища, розвиток несприятливих природних і природно-техногенних процесів); соціальну (медико-екологічна ситуація, що обумовлюється рівнем забезпечення населення товарами та послугами, соціально-стресова ситуація).

Найбільш комплексно, з географічної точки зору, до вирішення проблеми життєдіяльності населення підійшов М. І. Фащевський [19], якого по

праву можна назвати творцем географічної теорії життєдіяльності людини (при чому слід звернути увагу на соціальне спрямування цих досліджень). На його думку, життєдіяльність – це складний комплекс взаємодій особистості або локальної сукупності людей з навколишнім світом, що відноситься до всіх сфер людського життя. Вона охоплює всі сторони існування людини як мікрокосму, найскладнішої природно-соціальної системи.

Життєдіяльність населення – це процес соціальних, виробничих, економічних, соціоприродних та інших взаємодій людини, чи локальної територіальної спільності людей із суспільством та навколишнім середовищем, в результаті яких відбувається задоволення її потреб і відтворення життя в широкому розумінні цього слова.

Розглядаючи життєдіяльність населення як процес, ми, по суті, розглядаємо його функціонування. Звідси життєдіяльність – це певна функціональна система, яка обмежується визначеними територіальними та суспільними рамками і складається з певних функціональних циклів життєдіяльності. Прикладом найпростішого з них може бути добовий цикл життєдіяльності, який наводять К. С. Лейкіна, В. В. Покшишевський [11]. Він базується, кажучи спрощено, схематично – на чергуванні робочого часу, вільного часу, часу самообслуговування і сну.

На наш погляд, життєдіяльність населення проявляється у різноманітних видах діяльності і тому доцільно виділити шість елементів, які і будуть виступати як функціональні форми (компоненти системи) життєдіяльності, які характерні для будь-якої територіальної спільності людей (рис. 1).

Зокрема, поняття «електоральна поведінка» вживається зазвичай на означення своєрідної реакції населення на стан і зміни соціально-економічного середовища проживання, яка виявляється через участь у виборах, власне характер політичних симпатій, а також стабільність електоральних преференцій. Географічний аналіз електоральної поведінки дає змогу оцінити територіальні відмінності в поглядах населення на принципи проблеми суспільно-політичного та господарського розвитку держави та регіону, напрями та динаміку відповідних змін, на важливі питання її внутрішньої та зовнішньої політики тощо [22].

На відміну від інших наук, що мають близьку сферу інтересів політології, електоральної соціології психології виборів тощо, електоральна географія не оперує індивідуальними спостереженнями, а певними узагальненими за територіальним критерієм даними. Натомість при інтерпретації результатів географічного дослідження правильніше буде говорити не так про електоральні уподобання виборців, як про уподобання регіону (міста, району), тобто про сукупність виборчих настроїв. Таким чином, аналіз електоральної поведінки населення дає змогу виявити й пояснити передусім особливості масової електоральної поведінки у всій її різноманітності. Та обставина, однак, ні в якому разі не применшує ролі географічного підходу [12].

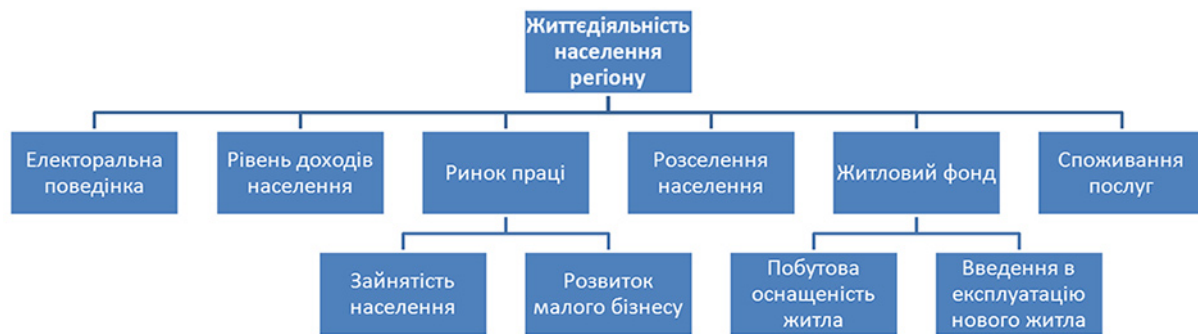

Рис. 1. Схема елементів системи життєдіяльності населення (складено авторами)

Найширший спектр взаємозв'язків та взаємодій населення охоплює дослідження життя певної територіальної спільності людей. Саме поняття «територіальної спільності людей» все більше застосовується в суспільній географії, але наукові суперечки щодо його суті продовжуються. Свої думки стосовно цієї проблеми у географії висловили Е. Б. Алаєв [2], М. Бугроменко [5], А. А. Долінін [9], В. Б. Шишацький [22] та інші. Деякі дослідники суттєвою ознакою територіальної спільності людей називають їх сумісне проживання на певній території. За їхнім визначенням члени територіальної спільності «зв'язані узами спільних відносин до території на якій проживають, і узами відносин, що втілюють з факту проживання на спільній території».

На нашу думку, найбільш точно виражають зміст територіальної спільності людей ті дослідники, які не обмежують визначення її суті лише сумісним проживанням, а й доповнюють його соціально-економічними та іншими ознаками. Крім матеріальної і соціальної, основою формування територіальної спільності населення є і духовна сфера суспільного життя. Вона включає естетичну, культурну, а також релігійну і виховну діяльність. Територіальні особливості прояву цих аспектів суспільного життя служать важливою ознакою їх спільності. Тому, як відзначає М. І. Фащевський [18], територіальна спільність людей – це пов'язана з постійним місцем проживання сукупність людей, що об'єднуються переважачим для неї характером і структурою праці, протіканням соціальних процесів, а також особливостями розвитку духовної сфери і розселення населення.

Такий напрямок дослідження територіальної спільності людей дає змогу розглядати її, як певну територіально обмежену систему життєдіяльності населення, що в свою чергу дозволяє включити систему життєдіяльності в понятійно-термінологічний апарат суспільної географії, як одну з форм суспільно-територіальної системи.

Аналіз системи життєдіяльності розкриває економічний, соціальний, морально-психологічний та інтелектуальний стан населення на певній території в даний період – період економічних реформ. Широко можливості розкриваються з розробкою цього поняття щодо вивчення територіальних відмінностей у різних сферах життєдіяльності населення, у виявленні закономірностей поведінки і відносин

людей у різних соціально-економічних умовах. Це дає можливість виділяти певні територіальні системи життєдіяльності населення, а також їхні ієрархічні та типологічні різноманітності. При цьому для характеристики стану територіальних систем життєдіяльності достатнім буде використання таких показників: чисельність і працездатна частина населення, якість його життя, певний рівень і характер споживання можливих благ, електоральна поведінка, доходи населення, зайнятість населення, розвиток малого бізнесу, житловий фонд і умови життя населення, а також споживання послуг населенням області, комфортність житла, демографічні процеси.

Отже, системі життєдіяльності як поняттю притаманні всі атрибути, що характерні для будь-якої системи. По-перше, дана система досить складне утворення; по-друге, між елементами системи встановлюються певні взаємозв'язки, інтенсивність яких у системі більша, ніж самої системи з зовнішнім середовищем. Зв'язки системи проявляються у певних видах діяльності і дозволяють визнати життєдіяльну систему як деяку цілісність, яка в тій чи іншій мірі відносно автономно функціонує у відношенні до оточення.

Елементи системи також можуть бути представлені як складні утворення. При аналізі вони будуть виступати певними підсистемами, дані підсистеми в свою чергу складаються з сукупності зв'язних елементів через їх функції. Разом із тим, як вже вище відзначалось, сама система життєдіяльності виступає підсистемою в системі більш високого ієрархічного рівня, а саме суспільно-територіальної системи, тобто можлива відома субординація.

Системи життєдіяльності можна розрізнити, наприклад, за специфікою поведінки як функціонуючі і ті, що розвиваються (в останньому випадку система знаходиться в процесі кількісних і якісних змін); за інтенсивністю зв'язків з оточуючими системами чи середовищем – на системи відкритого типу, коли під дією факторів із зовні проходить зміна її характеристик, і закритого типу. Для дослідження функціональної організації життя населення цікавим буде виділення функціональних систем життєдіяльності населення. У цьому плані системи можуть бути повними чи неповними (за складом компонентів, які також виступатимуть у ролі елементів життєдіяльних циклів).

Враховуючи думку, що СТК вужчий від

суспільно-територіальної системи, що СТК – це частина суспільно-територіальної системи, під якою слід розуміти просторово-часову частину ойкумени, в якій взаємопов'язано і взаємообумовлено поєднуються всі сфери життя суспільства (людей), які включені в процеси суспільного відтворення, ми можемо констатувати існування такого поняття, як територіальний комплекс життєдіяльності.

Принципами формування життєдіяльності населення є:

1. Системність. Життєдіяльність населення не є очевидною системою. Для визнання її системним об'єктом є потреба у побудові моделі, яка обґрунтовується за допомогою ієрархічно впорядкованої структури часткових, проміжних та, якщо це передбачено конкретною методикою, інтегральних характеристиках життєдіяльності населення, а також врахуванні їхнього взаємозв'язку. Системність передбачає, що окреслені нами концепція і конкретний зміст життєдіяльності повинні сформувати структуру, тобто відношення компонентів системи життєдіяльності людини до цілісного уявлення про неї. Ключовими для опису і розуміння життєдіяльності населення в регіоні є властивості і характеристики, що притаманні регіональній соціогеосистемі в цілому, а не окремим її складовим.

2. Динамічність. Життєдіяльність населення є динамічним поняттям, окремі її складові змінюються як у просторі, так і у часі. При цьому зміни ці можуть відбуватися не синхронно і з різною швидкістю. В окремих сферах, ситуація в яких є особливо плінною чи несталою, або визначається випадковими чинниками, доцільно враховувати як сьгоднішні показники в даному регіоні на даний час, так і їх минулорічний стан.

3. Відкритість регіону і соціуму. Оцінка життєдіяльності можлива з «внутрішньої точки зору» – з точки зору розгляду регіону як самостійної системи, в якій певні фактори тривалий час формують певні характеристики умов життя і стану населення; оцінка можлива і з точки зору місця регіону серед інших в країні, на континенті чи в світі – тут має місце дія зовнішніх факторів, а сам регіон розглядається не тільки на фоні інших в країні, але й з урахуванням глобальних змін і впливів.

4. Універсальність показників. Даний принцип вказує на необхідність використовувати універсальний набір показників для аналізу життєдіяльності населення регіону, що дозволить безперешкодно робити різного роду співставлення.

5. Територіальність. Це особливий принцип, який передбачає раціональну територіальну впорядкованість компонентів життєдіяльності населення, які формують ТОЖН. В територіальній організації здійснюється щоденна життєдіяльність людини, формуються і розвиваються різні суспільно-географічні комплекси.

6. Поліпшення соціальних умов життя населення. За цим принципом центром функціонування суспільно-географічних комплексів визначається людина з її потребами, інтересами,

можливостями.

Структурний аналіз системи життєдіяльності передбачає виділення окремих структур і дозволяє всебічно вивчати складні суспільно-географічні об'єкти. Система життєдіяльності – це функціональна система, її функціональна структура – це сукупність зв'язків і відносин між компонентами системи, які розкривають її внутрішні властивості і функції. Функціональна структура є інтегративною структурою, яка поєднує в єдине ціле всі власні структури, що характерні для системи життєдіяльності. Вона являє собою певну сукупність зв'язків та відносин і розкриває спосіб і мету дії компонентів системи. Її особливістю є наявність складних відносин, окремі складові яких можуть належати навіть різним класам, наприклад, функціонально-територіальні відносини.

Для порівняно глибокого пізнання суспільно-географічного об'єкта, зазначає М. Д. Пістун [14], слід проаналізувати три структури: компонентну, територіальну і управлінську. У нашому випадку вони виступають субпідлеглими: функціонально-компонентна, функціонально-територіальна та функціонально-управлінська.

Компонентна (точніше функціонально-компонентна) структура системи життєдіяльності – це склад, сукупність функціональних компонентів, які розкривають її роль в процесі системоутворення, а також зовнішні і внутрішні функції. В даному випадку елементами компонентної структури системи життєдіяльності є, на нашу думку, вже вище виділенні шість основних елементів життєдіяльності людини – електоральна поведінка, рівень доходів населення, зайнятість населення, розвиток малого бізнесу, житловий фонд і умови життя населення, а також споживання послуг населенням області.

Другою ми розглядаємо таку важливу географічну ознаку, як територіальність, тобто необхідно виділити, описати і проаналізувати одну з найважливіших структур – територіальну структуру. Територіальна структура (функціонально-територіальна) системи життєдіяльності – це співвідношення і взаємне розміщення різних форм територіального зосередження діяльності людини. М. М. Паламарчук [13] у територіальній структурі СТК виділяє елементи чотирьох типів: точкові, вузлові, ареальні і регіональні. Точкові елементи формуються на базі одного населеного пункту. До цього типу відносяться пункти, центри і вузли. Для вузлових елементів структури характерне поєднання декількох відносно близько розміщених пунктів. Третій тип складають ареальні елементи: дискретні – куц (мікрорайон), мезорайон, зона. До регіональних елементів відносяться цілісні територіальні частини СТК. Цей тип включає континуальні мікрорайони, континуальні мезорайони, континуальні райони і зони. В сукупності структурні елементи даного типу відображають інтегрально-просторову систему.

Третьою комплексною структурою, яку доцільно розглянути для структуризації системи життєдіяльності населення, є функціонально-управлінська структура, яка територіально реалізує

механізм прийняття рішень, від яких залежить стратегія і тактика діяльності людини, досягнення певних суспільно-географічних цілей. Управління системою життєдіяльності в Україні здійснюється у двох напрямках: в адміністративно-територіальному і галузевому. Перший виконує функцію як на державному, так і регіональному рівні, тобто здійснює безпосереднє управління життєдіяльністю населення. Другий – впливає на життя людей, які зайняті у відповідних галузях виробничої

і невиробничої сфери господарства, тобто має опосередкований вплив.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Подальше дослідження системи життєдіяльності населення має бути направлене на використання території, при якому були б раціонально зосереджені і використані природно-ресурсні фактори, системи розселення і виробництва і які найбільш широко задовольняли б розвиток продуктивних сил і відтворення населення.

References:

1. Agafonov N. T., Lavrov S. B., Horev B. S. Geografičeskaâ nauka: regional'nyj i èkologičeskij podhody [Geography: regional and ecological approaches]. *Problemy territorial'noj organizacii èkonomiki* [The problems of territorial organization of economy]. Leningrad, 1979, pp. 11–19. (In Russian).
2. Alaev È. B. *Social'no-èkonomičeskaâ geografiâ: Ponâtijno-terminologičeskij slovar'* [Socio-economic geography: Conceptual and terminological dictionary]. Moscow, 1983, 350 p. (In Russian).
3. Alehin A. B. *Èkonomičeskaâ teoriâ žiznedeâtel'nosti čeloveka: osnovnye ponâtiâ i gipotezy* [Economic theory of human activity: basic concepts and hypotheses]. Odessa, 1993, 46 p. (In Russian).
4. Anohin A. A. Sovremennaâ social'naâ geografiâ Zapada: teoriâ, metodologiâ; predmetnoe soderžanie [Modern social geography of the West: theory, methodology; subject content]. *Vesnik Leningradskogo universiteta. Ceriâ geografičeskaâ* [Bulletin of Leningrad University. Geographical series], 1987, Vol. 2, № 4, pp. 84–93. (In Russian).
5. Bugromenko V. M. *Issledovanie territorial'noj struktury goroda (na primere vnutrigorodskogo transporta)* [The study of the city territorial structure (example of intra-city transport)]. Author's abstract of PhD Thesis. Moscow, 1980, 32 pp. (In Russian).
6. Gol'c G. A. Princip sočetaâniâ proizvodstvennyh i social'nyh svâzej dlâ vydeleniâ sistemy rasseleniâ raznogo urovnâ [The principle of combining production and social relations to define resettlement systems at different levels]. *Dostiženiâ i perspektivy* [Achievements and prospects], 1985, No 3, pp. 14–18. (In Russian).
7. Gorlenko I. A., Balabanov G. V. Sovremennyj etap razvitiâ èkonomiko-geografičeskikh issledovanij v USSR [The current stage of economic-geographical research development in the USSR]. *Razvitie geografičeskikh issledovanij v USSR* [Development of geographical research in the USSR]. Kyiv, 1990, pp. 94–101. (In Russian).
8. Gukalova Ī. V. *Âkist' žittâ naseleâniâ Ukraïni: teoretiko-metodologičnî osnovi suspil'no-geografičnogo doslidžennâ* [The quality of life in Ukraine: theoretical and methodological basis of human-geographical study]. Author's abstract of PhD Thesis. Kyiv, 2008, 463 pp. (In Ukrainian).
9. Dolinin A. A. Social'naâ geografiâ – osobaâ vet' geografii naseleâniâ [Social geography as a special branch of population geography]. *Teoretičeskie aspekty èkonomičeskoj geografii* [Theoretical aspects of economic geography], 1975, pp. 53–61. (In Russian).
10. Dolinin A. A., Bugaev V. K., Šipunova Z. I. Problemy metodologii i metodiki issledovaniâ territorial'nyh obšnostej v sisteme social'nogo rajonirovaniâ [The study of territorial communities in the system of social zoning: problems of methodology and methodics]. *Social'naâ geografiâ SSSR (Problemy metodologi i teorii)* [Social geography in the USSR (problems of methodology and theory)]. Leningrad, 1984, pp. 14–25. (In Russian).
11. Lejkina K. S., Pokšiševskij V. V. Geografiâ obraza žizni kak osoboe napravlenie èkonomiko-geografičeskogo stranovedeniâ [Geography of lifestyle as a special branch of economical geography]. *Izvestiâ AN SSSR. Seriâ geografičeskaâ* [Proceedings of the Academy of Science of the USSR. Series: Geography], 1978, No 2, pp. 136–150. (In Russian).
12. Olijnik Â. B., Šišac'kij V. B. Elektoral'na geografiâ – novij naprâmok suspil'noï geografii v Ukraïni [Electoral geography is a new branch of social geography in Ukraine]. *Èkonomična ta social'na geografiâ* [Economic and social geography], 2002, Vol. 53, pp. 12–21. (In Ukrainian).
13. Palamarčuk M. M., Tašuk K. O. *Teritorial'na struktura promislavogo kompleksu ekonomičnogo rajonu* [The territorial structure of the industrial complex of economic region]. Kyiv, 1974, 126 p. (In Ukrainian).
14. Pistun M. D. *Osnovi teorii suspil'noï geografii* [Human geography: theoretical fundamentals]. Kyiv, 1994, 155 p. (In Ukrainian).
15. Revajkin A. S. *Uroven' žizni naseleâniâ (metodologiâ i problemy regional'nogo issledovaniâ)* [Social standard of living (methodology and problems of regional studies)]. Moscow, 1989. (In Russian).
16. Rudenko L. G. Naprâmi geografičnîh doslidžen'v Ukraïni u sučasnih umovah [Directions of modern geographical researches in Ukraine]. *Ukraïns'kij geografičnij žurnal* [Ukrainian geographical journal], 1995, No 1, 2, pp. 7–12. (In Ukrainian).
17. Faševskij N. I., Nemčenko M. P., Starostenko A. G. Urboèkologičeskoe rajonirovanie v staroosvoenyh regionah [Urbanologist zoning in old-exploited regions]. *Tezisy dokladov meždunarodnoj konferencii «Èkologičeskaâ bezopasnost' zon gradopromyšlennyh aglomeracij Zapadnoj Ukraïny»* [Abstracts of international conference «Ecological safety of

urban industrial agglomeration areas in Western Ukraine», Perm, 1993, pp. 79–81. (In Russian).

18. Faševskij N. I., Palij T. M., Nemčenko M. P., Starostenko A. G. Metodologičeskie aspekty regional'nyh issledovanij žiznedeatel'nosti naseleniâ [Regional studies of population activity: methodological aspects]. *Metodologičeskie problemy sovremennoj geografii* [Methodological problems of modern geography]. Kyiv, 1993, pp. 112–119. (In Russian).

19. Faševskij N. I., Palij T. M., Nemčenko M. P., Starostenko A. G. Porivnâl'nij analiz umov žittêdiâl'nosti naselennâ oblastej Ukraïni [Comparative analysis of the living conditions in Ukrainian regions]. *Ekonomika Radâns'koï Ukraïni* [The Economy of Soviet Ukraine], 1991, No 10, pp. 71–76. (In Ukrainian).

20. Faševskij N. I., Nemčenko M. P., Starostenko A. G. Naučno-metodičeskie osnovy issledovaniâ social'no-demografičeskih uslovij formirovaniâ obšestvenno-territorial'nyh kompleksov [Socio-demographic conditions of formation of social-territorial complexes: scientific methodological bases]. *Metodičeskie osnovy geografičeskih issledovanij prirodnih i obšestvennyh territorial'nyh kompleksov* [Social and natural territorial complexes: methodological foundations of geographic research]. Kyiv, 1989, pp. 54–58. (In Russian).

21. Fedorov G. M. Teoretičeskie i metodičeskie osnovy geodemografičeskoj tipologii mikrorajonov [Geodemographic typology of micro-raions: theoretical and methodological foundations]. *Social'naâ geografiâ SSSR* [Social geography of the USSR]. Leningrad, 1984, pp. 97–105. (In Russian).

22. Šišac'kij V. B. Do pitannâ pro naukovu teoriû i terminologiû elektoral'noï geografii [To the question of scientific theory and terminology of electoral geography]. *Ekonomična ta social'na geografiâ* [Economic and social geography], Kyiv, 2007, Vol. 57, pp. 21–26. (In Ukrainian).

23. Bastide M., Girard A. Mobilite de la population. *Population*, 2005, No 4, P. 15–18.

24. Beaujeu-Garnier J. *La population française. Apres le recensement de 2011*. Paris, 2012.

25. Claval P. *Principes de geographic sociale*. Paris, 1973.

26. *World Urbanization Prospects: The 2007 Revision Highlights*. United Nations, New York, 2008, 22 pp.

27. Smith D. M. *The geography of social well-being in the United States*. New York: McGraw Hill, 1973, P. 1.

